LAUSUNTO

Helsinki 16.11.2026

Eduskunnan talousvaliokunnalle

Viite: HE 247/2026 vp / Lausuntopyyntö

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tuomioistuimen määräämästä pääsykiellosta ja siihen liittyviksi laeiksi

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäseninä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Patrik Metsätähti, patrik.metsatahti@soste.fi, p. 040 9383 454

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTEn lausunto:

SOSTE pitää kaupan työntekijöiden ja asiakkaiden turvallisuuden parantamista tärkeänä tavoitteena. Esitykseen sisältyy kuitenkin merkittäviä jo lausuntokierroksella esiin nostettuja oikeusturva- ja yhdenvertaisuusongelmia, joita ei ole riittävästi ratkaistu jatkovalmistelussa.

Tuomioistuimen määräämää pääsykieltoa koskeva sääntely vaikuttaa kohtalaisen huolellisesti valmistellulta, eikä SOSTElla pääosin ole siitä huomautettavaa. Tuomioistuimen määräämään pääsykieltoon on liitetty yksityiskohtaiset edellytykset ja oikeusturvatakeet.

Esityksessä ei kuitenkaan ole kyse ainoastaan tuomioistuimen määräämästä pääsykiellosta. Huolestuttavimmat seikat esityksessä liittyvät ennen kaikkea yksityisten toimijoiden itse määräämiin pääsykieltoihin. Niiden osalta hallitus esittää rikoslain julkisrauhan rikkomista koskevan säännöksen muuttamista siten, että yksityisen toimijan määräämän pääsykiellon rikkomisen rangaistavuus ilmenisi laista nimenomaisesti. Samalla laajennettaisiin vartijoiden ja järjestyksenvalvojien toimivaltuuksia siten, että he voisivat estää pääsykiellon saaneen henkilön pääsyn liiketilaan tai poistaa hänet sieltä ilman, että henkilö aiheuttaisi kyseisellä asiointikerralla minkäänlaista häiriötä.

Toisin kuin tuomioistuimen määräämien pääsykieltojen kohdalla, yksityisten toimijoiden määräämien pääsykieltojen edellytykset hallitus jättää edelleen pitkälti avoimiksi. Nykyistä oikeustilaa perustellaan muun muassa perustuslain 18 §:n mukaisella elinkeinovapaudella, omaisuudensuojalla ja liikkeenharjoittajan oikeudella valita asiakkaansa. Esityksessä suorastaan korostetaan sitä, etteivät tuomioistuimen määräämään pääsykieltoon liittyvät edellytykset ja rajoitukset koske yksityisen toimijan itse antamaa kieltoa. Esimerkiksi sivulla 20 todetaan suoraan:

”Pääsyn kieltäminen olisi siten mahdollista esimerkiksi henkilöön tai omaisuuteen kohdistuvan rikollisen teon tai muun häiritsevän käyttäytymisen perusteella taikka ilman mitään välittömästi yksilöitävissä olevaa syytä”.

Toteamusta seuraa varaus siitä, ettei kielto saa olla esimerkiksi syrjintäkiellon vastainen. Yksityisten pääsykieltojen antamiselle ei kuitenkaan ehdoteta vastaavia erityisiä edellytyksiä tai oikeusturvatakeita kuin tuomioistuimen määräämille kielloille. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia onkin perustellusti kiinnittänyt huomiota siihen, ettei paikan haltijan antaman pääsykiellon oikeudellista luonnetta ole riittävästi analysoitu (EOAK/4830/2026).

Ehdotettuja rikoslain ja yksityisten turvallisuuspalvelujen toimivaltuuksien muutoksia perustellaan pitkälti oikeustilan selkeyttämisellä. Esityksen sivulla 97 kuitenkin todetaan, ettei rikoslain muutos olisi pelkästään symbolinen, vaan sillä olisi myös

konkreettisia vaikutuksia. Esityksessä sentään varovasti tunnustetaan myös mahdollisuus siihen, että yksityisten toimijoiden itse antamien pääsykieltojen määrä kasvaisi.

Tämä epäilemättä olisi sääntelyn vähintäänkin todennäköinen seuraus. Yksityiset liikkeenharjoittajat voisivat edelleen määrätä pääsykieltoja varsin väljin edellytyksin, mutta niiden noudattamisen valvontaan olisi jatkossa käytettävissä aiempaa selvemmät vartijoiden ja järjestyksenvalvojien toimivaltuudet. Jos pääsykielto osoittautuukin lainvastaiseksi esimerkiksi syrjivyytensä takia, jää sen kohteena olevan henkilön tehtäväksi hakea oikeussuojaa jälkikäteen. Erityisesti heikossa asemassa olevalle ihmiselle tämä ei välttämättä ole tosiasiallisesti saavutettavissa oleva keino.

Hyvin vähän esityksessä kiinnitetään huomiota yksityisten pääsykieltojen kohteina olevien ihmisten perusoikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen. Tuomioistuinten määräämien pääsykieltojen soveltamisalan ulkopuolelle on sentään rajattu apteekit, koska pääsykielto voisi vaarantaa henkilön mahdollisuuden hankkia tarvitsemiaan lääkkeitä. Mutta yksityisten pääsykieltojen osalta ei tätäkään rajausta tehdä. Myös elintarvikekauppoihin pääsy voidaan kieltää. Tuomioistuimen määräämien pääsykieltojen osalta välttämätön ruoka-asiointi otettaisiin huomioon kohtuuttomuusharkinnassa, mutta yksityisten toimijoiden määräämille pääsykielloille ei ehdoteta vastaavaa nimenomaista harkintavelvollisuutta. On vaikea nähdä, miksi ravinnon saatavuutta olisi perusoikeuksien näkökulmasta pidettävä lääkkeiden saatavuutta vähämerkityksisempänä kysymyksenä. Ravinnon saannin turvaaminen liittyy olennaisesti perustuslain 7 §:ssä turvattuun oikeuteen elämään sekä 19 §:n 1 momentissa turvattuun oikeuteen välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Erikoisia sanavalintoja hallitus on käyttänyt esityksensä sivulla 70, jossa kuvataan edellytyksiä, joilla tuomioistuin voisi määrätä henkilölle pääsykiellon myymälään. Tuomioistuimen määräämän pääsykiellon edellytyksenä olevan vakavan ja toistuvan häirinnän osalta esityksessä todetaan muun muassa, että:

”Häirinnässä olisi lähtökohtaisesti kyse merkittävästä poikkeamisesta yleisistä ja yleisesti tunnetuista, tilanteeseen soveltuvista käyttäytymisnormeista tavalla, joka on ainakin jossain määrin häiritsevästi käyttäytyvän henkilön valittavissa ja joka yleisesti koetaan kielteisenä ja ei-toivottavana.”

Määritelmällisestikin esimerkiksi mielenterveyden häiriöihin tai neuropsykiatrisiin oireisiin voi liittyä käyttäytymistä, joka poikkeaa sosiaalisista normeista olematta henkilön vapaasti valittavissa. Myös köyhyys ja asunnottomuus voivat näkyä henkilön ulkoisessa olemuksessa ja käyttäytymisessä.

Häirinnän arvioinnissa olennaiseksi vaikuttaa siten muodostuvan myös se, missä määrin henkilön voidaan katsoa kykenevän valitsemaan käyttäytymisnormeista poikkeavan menettelynsä. Esityksessä ei kuitenkaan juuri käsitellä sitä, miten tällaista valinnanvapautta arvioitaisiin esimerkiksi sairaudesta johtuvan oireilun yhteydessä. SOSTEn näkemyksen mukaan ainakin lainsäätäjän olisi tärkeää erottaa toisistaan todellinen

uhkaava tai vakavasti häiritsevä käyttäytyminen ja sellainen poikkeavuus, jonka muut lähinnä kokevat epämiellyttäväksi.

Mutta kuten todettu, mitään vastaavaa häirinnän vakavuuden tai toistuvuuden arviointia ei edellytetä yksityisen liikkeenharjoittajan määräämän pääsykiellon kohdalla. Näiden kieltojen antamisen erityisiä edellytyksiä ei ehdoteta millään tavoin täsmennettäviksi, vaikka niiden rikkomisen rangaistavuutta selkeytettäisiin ja niiden täytäntöönpanoa tehostettaisiin merkittävästi.

Hallituksen esityksessä kyllä tunnistetaan, että häiriökäyttäytymisen taustalla voi olla päihde- ja mielenterveysongelmia. Tämän toteamisen jälkeen esityksessä todetaan, ettei valmistelussa ole ollut mahdollisuutta arvioida sosiaali- ja terveydenhuollon keinoja puuttua näihin taustasyihin. On kiinnostavaa, että valmistelussa on ollut mahdollisuus selvittää rikoslain muutoksia ja yksityisten turvallisuusalan toimijoiden toimivaltuuksien laajentamista, mutta ei sosiaali- ja terveydenhuollon keinoja ehkäistä ongelmia, joihin näillä muutoksilla pyritään puuttumaan.

SOSTE katsoo, ettei julkisrauhan rikkomista koskevaa sääntelyä ja yksityisten turvallisuuspalvelujen toimivaltuuksia tule muuttaa esitetyllä tavalla ennen kuin yksityisten pääsykieltojen antamisen edellytykset, oikeusturvatakeet ja vaikutukset välttämättömään asiointiin on arvioitu asianmukaisesti. Ehdotettu sääntely lisää riskiä siitä, että esimerkiksi sairauden, köyhyyden tai asunnottomuuden vuoksi tavanomaisista käyttäytymisnormeista poikkeavia ihmisiä suljetaan välttämättömien palvelujen ulkopuolelle. Riski korostuu erityisesti haja-asutusalueilla, joilla vaihtoehtoisia asiointimahdollisuuksia voi olla hyvin vähän.

Pääsykieltojen tehokkaampi täytäntöönpano ei saa muodostua keinoksi sulkea yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä arjen välttämättömien palvelujen ulkopuolelle.